

GUNNAR DAHMÉN:

Fred och freds rörelser

En kyrkornas fredsaktion, som förbereds nu till hösten, kan bara ha framgång "om den tar avstånd från Kyrkornas Världsråds sextiotalsärvda vänsterinriktning och inte begränsar sig till enbart krav, fördömanden och resolutioner," skriver teol lic Gunnar Dahmén i sin artikel. Han sätter fingret på vissa freds rörelsers svaghet: de är från början öppet eller dolt politiskt engagerade och styrda. De ställer högljudda krav men vägrar att lyssna på andras argument och kommer då i strid tex mot ett lands berättigade försvarsvilja. Dahmén granskar en hel rad problem kring freds rörelserna men han återkommer till vad enskilda individer uträttat. Namn på många freds pristagare — fastän man bland dem också möter överraskningar — säger mycket mer än namnen på alla kommittéer för fred.

Den amerikanske kritikern Irving Babbitt har med exempel ända från 1700-talet velat visa, att fredssträvanden alltid följts av stora krig. Det låter oroande, särskilt som stora freds rörelser i dag går över världen. Det kronologiska sambandet är påfallande men torde ha den enkla förklaringen att konflikter och upprustningar väckt också motstånd och fredssträvanden. Det har ingenting med orsak och verkan att göra. Ändå kan det kanske löna sig att granska några problem kring freds rörelserna.

I sin bok "Kampen för fred" har Per Anders Fogelström i ett inledande kapitel frågat sig varför freds rörelserna inte haft de följder man hoppats på. Trots att hans historik är skriven för mer än ett decennium sedan har dess synpunkter fortfarande aktualitet och nya kan tilläggas. Hans första iakttagelse är att freds rörelser försvagats av deras sammanhang med engagemang av annat slag. Sålunda hade den politiskt-liberala freds rörelsen i Sverige en syn på religionsfrihet, som upprörde religiöst tänkande freds vänner och följden blev en splittrad fredsfront. I dag har vi en problematik av annat slag. Vi konfronteras med en freds agitation som ser fred som en naturlig följd av att världen blir socialistisk. Socialism blir det primära. Denna uppfattning förenas med angrepp på kapitalism och nu också med anti amerikanism. En borgerlig freds vilja känner helt naturligt inte någon lust att demonstrera för fred bakom röda fanor.

En illustration till en splittrad fredsfront är det fredsmonument, som var tänkt att resas i Stockholm men aldrig blev verklighet. Tanken på monumentet föddes av unionsfrågans fredliga lösning

1905 och konstnären Erik Gellerstedt skapade en Prometeusgestalt, som på en hög pelare skulle sväva som en fredens symbol. På rent konstnärliga bedömningsgrunder väckte förslaget protester men dessa kom också av att man bland de fredsgestalter, som i relief skulle framträda vid sockeln, fann sådana som Rosa Luxemburg och Karl Liebknecht. Tiden gick och debatten slocknade. Monumentet fick vänta. När Stockholms stad vid 1950-talets början skulle bygga ett område på Söder, lät man krossa monumentet som sedan några decennier slumrat i ett buskage.

Skilda vägar

Mot tanken att vägen till fred skulle gå över socialism kan man hävda att kapitalismens väg är mera att rekommendera. Kapitalismen har som världshandel över gränserna ingenting att frukta mera än krig. Att vapenhandel skulle vara något som skulle försvinna med kapitalismens avskaffande är svårt att hävda, när man i dag ser socialistiska regeringars ohämmade vapenhandel. Det torde för övrigt vara mycket lättare att hejda privat vapenhandel än statlig. Kapitalismens investeringar skapar höjd levnadsstandard med sociala följder, som i sin tur undanröjer konflikter och explosiva missförhållanden. Vad kan tala tydligare om detta än Marshallhjälpen, som gav det västliga Europa en vida högre levnadsstandard än den kommunism i öst, som betraktade hjälpen snarast som ekonomisk krigföring. Hur som helst visar det sig att olika uppfattningar om vägar till fred skiljer fredsvänner åt även där det på bägge håll finns en ärlig fredsvilja och

i dag en lika djup fruktan för framtiden om ingenting göres för freden.

Ett annat hinder som försvagat fredsrörelsen är att den kommit i konflikt med nationella intressen eller intressen, som kallats nationella. En vapenvägrande pacifism betraktades länge som landsförrädisk och i kommunistländer är den det fortfarande. Tyska ungdomar i DDR är förbjudna att bära ett märke med det profetiska bibelordet om en tid då folken skola smida sina svärd till plogbillar. I väst respekterar man pacifismen, men pacifisterna borde kanske tänka på att deras åskådning och hållning är möjlig endast därför att det finns andra som inte delar den. Även om nu pacifismen hos oss är respekterad och inte betraktas som en fara för nationen, kan dess krav på nationell avrustning stå i vägen för en enad fredsvilja. Försvarsvänner, vilkas önskan om fred är lika stark som avrustarnas, ser ingen möjlighet att göra gemensam fredsaktion med sådana som vägrar respektera en uppfattning om ett starkt försvar som en fredsfaktor. Fredsfronten är bruten.

Nationella intressen eller intressen som betraktats som nationella – det är inte alltid lätt att skilja dem åt. Men menar man allvar med fredsviljan får man nog vara vaksam, så att inte nationalism får täcka rent själviska intressen. "My country right or wrong" är inte en hållning som främjar fred. Nationella såväl som kollektiva intressen kan vara mera själviska och hänsynslösa än någon individ skulle våga stå för. Tanken att en socialism skulle kunna neutralisera nationalismen är inte mycket att hoppas på. Har vi inte ett varnande exempel i nationalsocialismen? Vi borde alltid säga

nationalsocialism, eftersom det var en förening av nationalism och socialism. Benämningen nazism kan ge intryck av att det var en historisk engångsföreteelse, något som icke kan komma igen. I kommunistländerna säger man alltid "fascism" – aldrig nationalsocialism eller nazism. Nationalismen har med makt att göra och Staten är dess gud. Om vi i stället väljer att tala om patriotism betyder det kärlek till landet och folket – en förståelse för andra folks liknande känslor och en faktor för fred.

Utopier och ulvar i fårakläder

Freds rörelser har letts fram av utopiska mål – Ned med vapnen! – och när målet trots allt hängivet arbete bara avlägsnat sig har förhoppningarna slagit över i misströstan. Vad tjänar det till? Vad kan en fredsorganisation göra? Vad kan en liten nation göra? Fogelström gör en jämförelse med arbetarrörelsen. Även den har letts av utopiska mål men har kunnat uppnå vissa begränsade mål och kunnat uppvisa konkreta resultat. Även om det bara varit steg på vägen har det visat sig att det lönar sig att fortsätta mot målet. För fredsvännerna har klyftan mellan hopp och verklighet blivit smärtsam och förlamande. Vilka förhoppningar knöts inte till Nationernas Förbund och hur djup blev inte besvikelsen? Och tjugotalets pakter – där Kelloggspakten direkt förbjöd krig! – hur kunde de inte behandlas som värdelösa förbindelser! Förenta Nationerna har också i alltför många fall visat sin vanmakt och saknar fortfarande det stöd som skulle behövas. Ändå får fredsviljan inte uppge hoppet om att denna organisation en gång skall

kunna bli en garanti för freden. Man skall inte glömma att inom organisationens ram bedrivs ett tålmodigt arbete i freds forskningens tjänst. Att vi i Sverige skulle svika FN vore att glömma Dag Hammarskjöld.

I modern tid har viljan till fred manat fram också ulvar i fårakläder – fredsinviter och deklarationer som endast har till syfte att dölja aggression eller i begreppet fred lägga in något helt annat än vad ordet innebär. Alla ser i Adolf Hitler en krigshetsare och glömmer hans roll som fredsapostel. När man under trettio-talet reste i Tyskland och i samtal med tyskar uttryckte oro för att den alltmer uppenbara upp rustningen kunde innebära en krigsrisk, fick man alltid samma svar: "Wir haben ja einen Führer!" En ledare, som varit frontsoldat och visste vad krig var. Diskussion var överflödig, när man i ledarens person hade en fredsgaranti säkrare än alla pakter. Nog talade Hitler om fred alltid. Redan vid början av maktövertagandet hände sig att Franz von Papen höll ett krigiskt tal, som varslade illa om vad som var att vänta. Men det dröjde inte många dagar förrän Hitler med ett stort tal skyndade att undanröja den fruktan Papentalet väckt. "Ett lugnande tal" konstaterade arbetarpartiets dåvarande ledare i England. Men Hitler visste vad han ville: "Willst du nicht mein Bruder sein, schlag Ich dir dein Schädel ein" är ett talesätt långt före honom, men han var den som handlade därefter.

En Moskva ledd freds rörelse har med få avbrott pågått från 40-talets slut. En i Paris bildad "Världsfredskommitté" lät vid sitt andra möte i Stockholm 1951 utfärda "Stockholmsappellen", riktad mot

västmakternas upprustning. Den var författad av Ilja Ehrenburg och dekorerad med Picassos fredsduva. Tage Erlander deklarerade att man i Sverige med starka olustkänslor bevittnat att vårt land fått figurera i den internationella kommunistpropagandan. Fredskampanjen fortsatte dirigerad från Prag, men kraften gick ur den vid den sovjetiska inmarschen i Ungern. Men skam den som ger sig. Det senaste försöket att blåsa nytt liv i den härrör från "Folkens världsparlament för fred" bildat i Sofia 1980. Härifrån utsändes paroller mot USA, som beskylldes hota freden i världen. Denna senaste aktivitet från Världskommittén söker självfallet vinna insteg i den västerländska freds rörelsen för att den skall tjäna Sovjets intressen.

Arbetare för fred

Om man hyser tvivel om att det överhuvud är mödan värt att arbeta för fred eller frågar sig på vad sätt man skulle kunna ge sitt bidrag att skapa en värld utan krig, då kan en blick på de nobelska fredsprisen ge en stimulans. Namnen och vad de står för visar vilken mångfald av uppgifter som tillsammans kan skapa förutsättningar för fred. Alfred Nobel ville, att priset skulle gå till dem som "mest eller bäst verkat för folkens förbrödrande och avskaffande eller minskning av stående arméer samt bildande och spridande av fredskongresser". Nobel hyste inga utopiska förhoppningar och lämnade en bred marginal för vad fredsinsatser kan innebära.

Man kan inte säga annat än att norska stortinget visat både fantasi och djärvhet, även om kritik icke saknats. Man

finner bland pristagarna fredsapostlar som Bertha von Suttner och Sir Norman Angell, vilkas röster blev hörda över en hel värld, såväl som för de flesta okända namn på diplomater och rättslärde, som ägnat ett livslångt, tålmodigt arbete med att söka utforma regler och lagar för skiljedomsförfarande. Där finns kompromisslösa pacifister som Carl von Ossietzky såväl som en George C Marshall, som var försvarschef och general men en man med visioner för fred. Där finns Woodrow Wilson, som stod bakom Nationernas Förbund, och där finns statsmän, som i folkförsoningens intresse förmodade sina regeringar att med pakter förbinda sig till fredliga lösningar av konflikter — en Aristide Briand och en Otto Stresemann. Där finns i yttre mening maktlösa som Martin Luther King, Alexej Sakharov och Moder Teresa, vilka alla sökt värna om människans rättigheter och därmed undanröja våld och förtryck. Där finns omstridda namn som Henry Kissinger, Le Duc Tho och Menachem Begin. Där finns Albert Schweitzer, som strängt taget icke uppfyllde något av villkoren i Nobels testamente men som med sin livsinsats för "vördnad för livet" ändå ansetts vara en man vars namn förpliktar till fredliga gärningar. Likaväl som individer hedrats med belöning har man också gett priset åt institutioner som Röda korset, Unicef, Amnesty och FN:s flyktingfond.

Över hela världen rinner i dag upp floden av fredsvilja. Skall de bli en bred flod som släcker krigshårdar eller bara vatten som rinner ut i sanden? Tidigare bars fredsviljan fram av framtidstro och drömmar om en fredlig värld. I dag är det mardrömmar som väcker oss. Männi-

skor av alla slag sluter upp bakom fredsrörelsen eller rättare sagt fredsrörelserna, som är många och alla långt ifrån fredliga. Människor som aldrig kunnat tänka sig att offentligt demonstrera samlas under fredsparoller. Alla kategorier blir inbjudna – läkare för fred, journalister för fred, präster för fred. Det är en helt ny situation. Fredsrörelsen går liksom miljörelsen över eller genom partigränser. Men partierna vill segla med den vind som blåser och helst söka ta vinden från de andra. I Örebro på försommaren sade Ola Ullsten, att fredsrörelsen är inte bara en modenyck, som "en och annan ledarskribent på högerkanten vill göra den till". Underförstått att på andra håll vet man bättre. Att socialdemokratin för sin del gör anspråk på att företräda fredsviljan är ännu tydligare.

Om att skapa fred

Om också alla vill fred är det därmed inte säkert att det blir fred. Den pacifism, som under namnet Peace Pledge Union svepte fram över trettioalets England och med stöd av bland andra Lord Cecil, en av Nationernas Förbunds grand old men, ärkebiskopen av Canterbury och även Harold Macmillan åstadkom en namninsamling för avrustning, gjorde att ingen regering vågade tala om upprustning. Ramsay MacDonald, Stanley Baldwin och Neville Chamberlain skulle senare av samma fredsvänner beskyllas för blindhet, underlåtenhet att handla och nära nog förräderi mot folket. I själva verket hade de bara rättat sig efter folkets önskemål och bestämda krav. Dröjsmålet med att skapa skydd mot vål-

det gav diktatorerna tid och djärvhet. Som sista utväg tvingades man att köpa sig en kortvarig fred på bekostnad av ett annat lands frihet.

Vi får räkna med skilda uppfattningar om vägar och medel mot ett gemensamt fredsmål. Beredda att argumentera med alla fredsvänner utom med dem, som med fred menar västvärldens kapitulation, får vi med Alva Myrdal begära en fredsorganisationernas varudeklaration. Vi får också vara beredda att självkritiskt granska vad vi menar med nationella intressen. Falklandsstriden har demonstrerat hur nationalism kan blossa upp och överrösta inbördes djupa motsättningar och rationell bedömning. Nationalismens brandrisker är större än vi kunnat föreställa oss i vår internationella värld. Vi måste slutligen i arbetet för fred göra klart för oss att det finns många sätt att positivt verka för fred och att även begränsade mål kan föra framåt.

Svenska ekumeniska nämnden ämnar till hösten i samband med kyrkornas ularsvecka starta en namninsamling för fred och till våren 1983 planeras en större ekumenisk samling för fred, till vilken kyrkoledare från andra håll i världen väntas komma. Kyrkohistorien ger dessvärre knappast några belägg för kyrkornas vare sig vilja eller förmåga att stifta fred men för den skull finns ingen orsak att inte göra nya försök och hoppas på framgång. Nathan Söderbloms ekumeniska gärning började som ett försök att sammanföra kyrkoledare från de krigförande länderna för att verka för fred och försoning. Han är en av de få kyrkoledare som fått fredspriset.

Kyrkornas nu förestående fredsaktion kan räkna med framgång endast om den

tar avstånd från Kyrkornas Världsråds sextiotalsåriga vänsterinriktning och inte begränsar sig till enbart krav, fördömanden och resolutioner. Vad som krävs för att vinna respekt är att man erbjuder vägar till fredsarbete även om det innebär möda och uppoffring. Men "Fred är billigt", som förre arméchefen Carl Eric Almgren en gång sade till några

som tyckte att vi inte hade råd med att bidra till FN-bataljoner. Även kännbara uppoffringar är en billig försäkring gentemot ett krigs kostnader. Man vill hoppas att kyrkornas fredsaktion lämnar brett utrymme för fredsaktioner – gripbara uppgifter för såväl pacifister som vänner av ett försvar.

Resultatet av Svensk Tidskrifts citatinsamling

LÖNTAGARFONDER

**Motiv och
konsekvenser**

En argument- och citatsamling

Skriften kan beställas från Svensk Tidskrift,
Linnégatan 28–30, IV, 114 47 Stockholm
Telefon: 08/67 59 55 Postgironummer: 7 27 44-6
Pris: kr 17 inkl moms